

İnönü Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu
XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı
&
Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu

Sempozyum Onursal Başkanı
Prof. Dr. Cemil ÇELİK

Sempozyum Başkanı
Prof. Dr. Saffet SANCAKLI

Editörler
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. A.Faruk SİNANOĞLU
Doç. Dr. Abdullah ÇOLAK
Doç. Dr. Mehmet KUBAT

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN
Yrd. Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Öğr. Gör. Mustafa BULUT
Arş.Grv. İrem CEYHAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. M. Saim YEPREM
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ
Prof. Dr. Ş. Ali DÜZGÜN
Prof. Dr. İlhami GÜLER
Prof. Dr. Cafer KARADAŞ
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN
Doç. Dr. Hulusi ARSLAN
Doç. Dr. Mehmet KUBAT
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KAPLAN

Cd den Metne Aktarma ve Son Okuma
Arş. Grv. İrem CEYHAN

Dizgi -Mizanpaj
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

Kapak-Tasarım
Lütfü Karaağaç

Kasım 2012

ISBN:978-975-8573-11-0

Baskı: İnönü Üniversitesi Matbaası

İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalının düzenlemiş olduğu bu sempozyumun bildirilerinin, müzakerelerinin ve sempozyum esnasında yapılan genel müzakereler kapsamında ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu tebliğ ve müzakerecilere aittir. Sempozyum kitapçığında yayınlanan görüşler İnönü Üniversitesi'ni ve İ.Ü. İlahiyat Fakültesi'ni temsil etmez. Tebliğ ve müzakereler, kaynak gösterilmek şartıyla sadece iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

2012- MALATYA

İslâm ve Okülistik İnançlar: Dini Açıdan Okülistik İnançlar

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kenan ŞAHİN*

GİRİŞ

Latince “*Occultus*” sözcüğünden gelen “*okült*”, saklı ya da gizli anlamına gelmektedir.¹ Terim anlamı ise sıra dışı yollarla yani bilimsel temellerden yoksun yöntemlerle gaybın araştırılması demektir. Diğer bir deyişle okültizm, hakikatin bilgisine tecrübî ve aklî yöntemlerle değil, birtakım olağan dışı yöntemlerle ulaşılabileceğini savunmaktadır. Kökeni kadim uygarlıklara kadar uzanan ve tarihte sihir, kehânet, simya ve astroloji gibi adlar altında ortaya çıkan bu uğraşlar, günümüzde, bu adların yanı sıra, insanın yüz özelliklerinden bazı manalar çıkaran *Fizyonomi*, insanın karakter ve kafa yapısından hareketle geleceği yorumlayan Frenoloji, el yazısı şekillerinden karakter değerlendirmesi yapan Grafoloji, evrendeki oluşum ve olayların bir rastlantı eseri olmayıp sayısal bir düzen içinde meydana geldiğini iddia eden Nümeroloji ve Eski Ahitte yer alan yazıların sayısal değerleriyle oluşan sözcüklere ilişkin mistik bir öğreti olarak ortaya çıkan Kabala ve hakikatin bilgisinin ancak sezgi ve tefekkürle elde edileceğini savunan Gnostizim gibi farklı adlar altında varlığını sürdürmektedir.

Cehalet ve geleceği bilme merakı, okülistik inançlara yönelimi tetikleyen en önemli unsurlar arasındadır. Tarih boyunca da insanoğlu, çoğu zaman gizemli olana daha bir merak salmış ve yakın ilgi göstermiştir. Bu merak ve ilginin bir sonucu olarak da birçok insan, içinde bulunduğu anı meşru bir zeminde iyi yaşamak ve iyi değerlendirmek yerine, geleceği öğrenme ve kaderinde olan olaylara yön verme düşüncesiyle sihirbazlara, kâhinlere ve falcılara yönelmiştir. Dolayısıyla da okülistik inançların Kur’ân ve hadisler açısından itikadî değerinin ne olduğu, Kur’ân’ın İslâm öncesi din ve kültürlerde var olan okülistik inançlara nasıl baktığı meselesi bizim için merak konusudur. Ancak okülistik

* Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi İDKAB Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ W.B. Crow, *Büyümün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*, Çev., Fulya Yavuz, İstanbul 202, s. 13.

inançların dinî açıdan değerini sorgulamadan önce konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle önce okülistik inançların mahiyeti ve gayb ile olan ilişkisini ele alacağız. Diğer bir deyişle İslâm'ın temel başvuru kaynakları esas alındığında geleceği bilmek mümkün mü?

I-Okülistik İnançların Gaybla İlişkisi:

Sözlükte “*ister fiziki ister fizik ötesinde olsun zahiri ve batini duyuların alanı dışında kalan ve akıl yoluyla mahiyeti idrak edilemeyen şey*”² anlamına gelen gayb kavramı, duyularla algılanamayan ve insanın bilgi sınırlarını aşan bir bilgi alanını ifade etmektedir. Nitekim Kur’ân’da da gayb, genel olarak, duyularla görünmeyen âlem,³ yerde ve göklerde insanların kavrayamayacakları gizli şerhler⁴, bir şeyin ve bir olayın içyüzü⁵ ve vahiy⁶ anlamında kullanılmaktadır. Ancak Kur’ân’da gayb sadece geleceğin bilgisini kapsayan bir bilgi olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kur’ân geleceğe yönelik bilgileri gayb kapsamında zikrettiği gibi, geçmişte olan olayları ya da içinde bulunulan anda gerçekleşen, ancak insan için henüz bilinir durumda olmayan şeyleri de gayb kapsamına dahil etmektedir.⁷ Bu açıdan Kur’ân’da iki tür gaybtan söz edebiliriz. Birinci gayb alanı, Allah’ın zâtı ve meleklerin mahiyeti, kıyamet saati ve âhiret hayatı gibi insanın duyularıyla algılamakta yetersiz kaldığı bir bilgi alanıdır. Bu tür bilgi alanı da mutlak gaybı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle mutlak gayb, göklerde ve yerde Allah’tan başkasının bilmediği; sadece Allah’a münhasırdır.⁸ Bu bilgi alanı, aklın işleyemediği ve kapasitesini aştığı aşkın bir bilgiyi ifade etmektedir.

Zaman içinde bilim ve teknolojinin ilerlemesi sonucu daha önce gayb niteliği taşıyan kimi bilgiler de gayb özelliğini kaybedebilmektedir. Örneğin güneş tutulması, anne karnındaki çocuğun cinsiyeti ve tabî nedenlere bağlı olarak oluşan meteorolojik olaylar, bilimin gelişmediği dönemlerde insanlar için gayb durumunda olan bilgilerdi. Ancak bu bilgiler, zaman içinde gelişen yeni imkânlar doğrultusunda; deney, tecrübe gözlem, akıl yürütme sonucu ya da

² er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur’ân*, İstanbul, 1986, s.552.

³ En’âm, 6/73; Tevbe, 9/24, 78; Râ’d, 13/9; Secde, 32/6; Haşr, 59/22.

⁴ Bakara, 2/33; Hûd, 11/123; Nahl, 16/77; Fâtır, 35/38.

⁵ Yusuf, 12/81.

⁶ Tekvir, 81/24.

⁷ Al-i İmran, 3/44; Kehf, 18/22,26; Tevbe, 9/94; En’am, 6/73.

⁸ Neml, 27/65; Hûd, 11/123.

fiziki şartların bilinmesiyle bilinir hale gelebilmekte ve gayb özelliğini kaybedebilmektedir. Diğer bir deyişle bu gün bizim için gayb olan yarın gözle görülebilmektedir.⁹ Bu tür bilgi alanı da izafî gaybı oluşturmaktadır. Nitekim Yusuf suresi 12/41. âyette: “Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.” ifadesinde sözü edilen gayb izafî gaybtır.

Öte yandan Kur’ân’da gaybı bilmek, Allah’ın sıfatlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰ Kur’ân’a göre mutlak gayb’ın bilgisi de bütünüyle Allah’a aittir. Allah için görünmeyen ve bilinmeyen söz konusu değildir. Gayb insan için söz konusudur. İnsan için gayb, duyularıyla tecrübe edebileceği bir bilgi alanı da değildir. Bu durumda şu sorunun sorulması gerekir; mutlak gayba ilişkin bilgileri öğrenmenin bir imkânı ve yolu var mıdır? Diğer bir deyişle gaybın anahtarının Allah’ın elinde olduğu düşünüldüğünde mutlak gaybı başka varlıklarla ilişkilendirmek ne derece doğru olur?

Kur’ân’a göre gayba ilişkin bilgileri edinmenin yolu vahiydir. Peygamberler de vahiy yoluyla Allah’ın bildirdiği ve izin verdiği kadarıyla gaybı bilme imkânına kavuşmuşlardır. Nitekim Âl-i İmrân suresi 3/179. âyette Yüce Allah: “...Allah, size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir).” buyurmaktadır. Dolayısıyla Kur’ân’a göre Peygamberler dahi gaybın bilgisine vakıf değillerdir. Peygamberler, Allah’ın bildirdiği ölçüde gaybdan haber veren elçilerdir. Yine Kur’ân’da Yüce Allah, Ashab-ı Kehf’in kaç kişi olduğuyla ilgili tartışmalarda “üçtür”, “beştir” gibi tahminlerde bulunan kimselere, Hz. Peygamber’in şöyle demesini emretmektedir: “Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir” diyecekler; yine: “Beş kişidir; altıncıları köpekleridir” diyecekler. Onlar bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir...”¹¹ Yine Yüce Allah, Lokmân sûresi 31/34. Âyette de: “Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” buyurmaktadır.

⁹ İlyas Çelebi, *İslam İnançında Gayb Problemi*, İfav Yay., İstanbul, 1996, s. 2.

¹⁰ En’âm, 6/73; Tevbe, 9/94, 105; Secde, 32/6; Fâtır, 35/38; Haşr, 59/22; Cin, 72/26; Zümer, 39/46.

¹¹ Kehf, 18/22.

Başka bir âyette de Yüce Allah: *“Bunlar gayb haberleridir ki, sana onları vahy ediyoruz. Onları bundan evvel ne sen biliyordun, ne de kavmin.”*¹² buyurmaktadır. Dolayısıyla da Hz. Peygamber’in gayba ilişkin bilgilerinin vahy doğrultusunda şekillendiği anlaşılmaktadır. İnsan için gayb hükmünde olan kimi bilgiler, Allah’ın Peygamberine vahiy yoluyla bildirmesi sonucu açığa çıkmakta ve bilinir duruma gelmektedir. Allah, nasıl peygamberlerine nübüvvetlerini desteklemek için mucize vermişse, benzer bir şekilde gayba ilişkin haberlerden de dilediği şeyleri bildirmiş ve onların nübüvvetlerini desteklemiştir. Bu yönüyle Kur’ân’da gaybtan haber alma, sadece peygamberlerle ilişkili ve sınırlı kalmaktadır. Peygamberlerin gaybtan haber vermeleri ise onların beşeri yönleri ile ilgili bir durum da değildir. Bu durum da gaybtan haber almayı da diğer insanlara genellemek de pek doğru gözükmemektedir. Nitekim Kur’ân’da Hz. Peygamber (s)’e şöyle emredilmektedir:

*“De ki dilemedikçe ben kendime bir fayda ve zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim, daha çok hayır yapar yani servet kazanırdım ve bana hiçbir kötülük de dokunmazdı.”*¹³

*“De ki ben, peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ileride ne yapılacağını da bilemem. Ben sadece kendime indirilen vahye uymaktayım. Ve ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”*¹⁴

Gelinen bu noktada peygamberlerin gabya ilişkin bilgilerinin onların nübüvvet yönleri ile ilişkili olduğu ve beşeri özellikleri ile ilişkili bir durum olmadığı düşünüldüğünde okülistik inançların genellikle ilişkilendirildiği varlıklar olan melek, şeytan ve cinlerin gaybı bildiklerinden söz edebilir miyiz?

Kur’ân’a göre cinler, dinleme yeteneği olan ve gizli ya da açık bir şekilde ifade edilen sözleri ayırdedebilen varlıklardır. Cinler bir ifadenin iyi ya da kötü olduğunu ayırtılabilmektedirler. Nitekim Kur’ân’da bildirildiği üzere cinlerden bir gurup Kur’ân’ı dinlemiş ve Kur’ân’ın yüceliğini ve eşsizliğini anlayabilmiştir. Hatta Cinler Kur’ân’ın kendilerini doğruya ulaştıran bir rehber olduğuna ise: *“Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur’ân dinledik de ona*

¹² Hûd, 11/49.

¹³ A’raf, 7/188.

¹⁴ Ahkâf, 46/9.

inandık."¹⁵ sözleriyle kanaat getirmişlerdir. Yine: "*Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız.*" sözleriyle de Allah'a olan inanç ve bağlılıklarını açıklamışlardır.

Cinler duyularla idrak edilemeyen görünmez varlıklar olmakla birlikte suur ve irade sahibi varlıklardır. Bu nedenle de ilahî emir ve buyruklardan sorumlu tutulmuşlardır. Nitekim Kur'an'da Zâriyât sûresi 51/56. âyette Yüce Allah: "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım*" buyurmaktadır. Dolayısıyla da cinler, sorumluk taşıyan varlıklardır. İnsanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratılmışlardır. Ancak tarihte cinler böyle algılanmamıştır. Kur'an'da bildirildiği gibi, onlara olağan üstü güçler ve görevler yüklenmiş ve insanlar üzerinde etkili olan güçlü varlıklar olarak tasavvur edilmiştir. Cin ve şeytanlar aracılığıyla gaybın bilinebileceğine inanılmış ve bu varlıklar gabya ilişkin bir bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Ancak Kur'an bu telakkiyi bütünüyle değiştirmiştir; cinlerin Allah'ın iradesine tabi olduğu ve Allah'ın kudreti ve hâkimiyetinin dışına çıkmayan sınırlı varlıklar olduğu açıkça bildirmiştir.¹⁶ Nitekim En'âm sûresi, 6/100. âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Bir de cinleri Allah'a birtakım ortaklar yaptılar. Oysa onları O yarattı. Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir."*¹⁷

Dolayısıyla da İslâmiyet'le birlikte Cahiliye Araplarının Allah tasavvurlarında köklü değişiklikler olduğu gibi şeytanlar ve cin gibi ruhani varlıklara ilişkin bakış açılarında da değişiklikler olmuştur. Melek ve cin gibi ruhani varlıkların Allah'ın yarattığı varlıklar olduğu bildirilmiş ve onların nihai fonksiyonları hakkında bilgi verilmiştir. Nitekim Kur'an'da Sebe' sûresi 34/14. âyette Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinlerden söz edilirken onların gaybı bilmedikleri ise şu ifadelerle açıklanmıştır:

"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı."

¹⁵ Cin, 72/1-3.

¹⁶ Hicr, 15/42; İsrâ, 17/65.

¹⁷ En'âm, 6/100.

Bu âyette cinlerin Hz. Süleyman'ın emrinde çalıştığı ve ona itaat ettiği bildirilmekle birlikte cinlerin bir peygambere itaati ve onun emri altında çalışması durumu, başka bir peygamber ve insan için de söz konusu edilmemektedir. Kaldı ki cinlerin Hz. Süleyman'a itaati, kendi istek ve rızaları ile de değildir. Kur'ân'da : "... Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız"¹⁸ buyruğunda vurgulandığı gibi bu durum Allah'ın emriyle gerçekleşen bir hadisedir. Dolayısıyla Allah'ın Peygamberlerine vahiy yoluyla gaybı bildirmesinin dışında başka yollarla mutlak gaybın öğrenilebileceğini düşünmek ve bunun için uğraş vermek boş bir uğraştan öteye gitmemektedir. Aynı zamanda bu tarz bir düşünce İslâm'ın tevhid inancına da aykırı düşmektedir.¹⁹ Böylelikle de Kur'ân'ın gayba bakış açısını ortaya koyduktan sonra Müslümanlar arasında yaygın olan belli başlı okülistik inançlara İslâm'ın bakış açısına geçebiliriz.

II-Dini Açıdan Belli başlı Okülistik İnançlar

1-Sihir

Sözlükte gizli olan ve sezilen şey anlamına gelen sihir²⁰, bir şeye ya da bir nesneye gerçek halinden farklı bir izlenim verilerek gerçekleştirilen bir uğraş alanıdır. İbn Manzûr, "*Lisânu'l Arab*" adlı eserinde, Arapların, sihirle sağlığın bozulup ve hastalığın çevrilmesi ya da birisinin nefretinin sevgiye çevrilmesi durumlarında "*kad seherehu*" ona sihir yaptı dediklerini haber vermektedir.²¹

Sihir, sadece gizemli durumlarla ilişkili bir olgu da değildir. Sözü etkileyiciliği ve ikna ediciliğinden dolayı güzel ve etkileyici konuşmalar da kimi zaman sihir kapsamında değerlendirilmiştir. Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber (s) in "*şüphesiz sözlerin bazıları sihirdir.*"²² buyurduğu bildirilmektedir. Bu yönüyle konuşmacının güçlü ve etkileyici hitabeti, dinleyicileri etkisine altına alarak bir şeyi gerçeğinden farklı göstermesi sihir olarak tanımlanmıştır. Yine fecir vaktinin başlangıcına, ufuk çizgisinin inceliğinden dolayı "*seher*" denilmektedir. Tabiblere de yaptıkları işteki incelikten dolayı "*sâhir*" denilmiştir.²³

¹⁸ Sebe', 34/12.

¹⁹ İlyas Çelebi, *Kur'ân'ı Kerim'de İnsan-Cin Münasebeti*, MÜİFD, Sayı: 13-14-15, s. 185.

²⁰ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhir'l-Kâmûs*, VI/502, Beyrut 1994

²¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV/348, Beyrut, ts.

²² Buhârî, Nikah, 47; Müslim, Cuma, 47.

²³ er-Râgıb el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 231.

Dolayısıyla herkesin anlamadığı cazibesine kapıldığı latif şeyler sihir olarak adlandırılmıştır.

Dini örfte ise sihir sebebi gizli olmakla birlikte bir şeyi gerçek halinden farklı olarak astroloji, şeytan ve cinler gibi varlıklar vasıtasıyla cereyan eden gaybla ilişkili herhangi bir şey anlamına gelmektedir. Nitekim Fahrüddin er-Râzî sihri, “Şer’î istilahta sebebi gizli olan, gerçek halinden farklı olarak algılanan, göz boyama ve aldatma türünden olan her şey.”²⁴ şeklide tanımlamıştır. Kur’ân’da sihrin bu anlamına ve özelliğine: “İnsanların gözlerini sihirlediler”²⁵ “Sihirleri sâyesinde ipleri ve sopaları onun hayâlini büyüledi, çünkü onlar gerçekten yürüyor gibiydiler”²⁶ ifadeleri ile dikkat çekilmiştir.

Dolayısıyla da sihir, etimolojik ve terim anlamı birlikte dikkate alındığında, büyücülerin eliyle gerçekleşen bir tür hile ve aldatmaca şeklinde tanımlanabilir. Ancak her hile ve aldatmacanın da sihir olduğu da söylenemez. Bir şeyin sihir özelliği taşıyabilmesi için bir büyücünün vasıtasıyla gerçekleşmesi, cin, yıldız ve felek gibi vasıtaların kullanılıyor olması gerekir. Çünkü sihrin mahiyetinde hile ve aldatmacanın yanı sıra ilâhi iradenin dışında gerçekleşen bir gücün varlığına inanç ve kötü niyet vardır. Allah’ın kudreti ve iradesini zorlayarak kötü maksatlar uğruna gerçeği gizlemek sihrin en tabîi özelliğini oluşturmaktadır.

Sihir esasında insanlık tarihi kadar eski olan ilkel kadim toplumların en dikkat çekici inançlarından biridir.²⁷ Sihir sosyolojik bir realite olarak da her zaman insanla birlikte var olmuştur. Klasik İslâm düşünürleri de sihrin sosyolojik bir olgu olarak varlığı konusunda ihtilafa düşmemişlerdir. Ancak sihrin gerçekte var olup olmadığı ve yöneldiği kişiyi ya da nesneyi gerçekten etkileyip etkilemediği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.²⁸ Nitekim Kurtubî bu ihtilafı şu sözlerle dile getirmiştir: “Bize- yani ehl-i sünnet ve’l-cemaat’a göre sihir haktır ve onun bir hakikati vardır. Allah sihir yapıldığında dilediğini halkeder. Ancak

²⁴ Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, 3/205.

²⁵ A’râf,7/ 116

²⁶ Tâhâ 20/, 66

²⁷ İsa Doğan, *Türklük ve Alevilik*, Samsun 1997, ss., 50-53; Adil Bebek, “Ana Kaynaklara Göre Sihir”, *Kur’ân Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1998, Sayı: 9, s. 61; Hikmet Tanyu, “Büyü”, *DİA*, VI/501-506.

²⁸ Berake binti Mudîf et-Talehî, *Kur’ân ve Sünnet Işığında sihir*, Çev., Mustafa Öztürk, Guraba Yay., İstanbul, 2008, ss.23-30

Mu'tezile ile Şafîilerden Ebû İshak el-İsferayînî'ye göre böyle değildir, çünkü onlar: Sihir bir çeşit olmadık şeyleri göstermek ve göz boyamaktır, derler”²⁹

Sihrin hakikatini ve etkisini reddedenler görüşlerini birtakım aklî ve naklî delillere dayandırmışlardır. Bu konuda esas alınan kanıtlardan biri, sihrin hakikatinin kabul edilmesi durumunda Allah'ın güç yetirdiği işler ile kullanımın güç yetirdiği işler arasında bir farkın kalmayacağıdır. En'am sûresi 6/100-102. âyette, Yüce Allah: “O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır...”, “İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözetendir).” buyruğuyla haber verdiği gibi yoktan yaratma sıfatı sadece Allah'a ait olan bir sıfattır. Ruhani olan bütün varlıklar da Allah'ın yaratma ve emrine tabidir. İhlâs sûresinde bildirildiği gibi Allah'ın ne bir yardımcısı ne de ona eş durumda olan bir ortağı bulunmaktadır.³⁰ Durum böyle olunca, Allah'ın dışında kâinat üzerine tesir icra edebilecek ve nesnelere etkileyebilecek ya da insanın irade ve kaderi üzerinde belirleyici olabilecek başka bir gücün varlığını kabul etmek ve buna inanmak Allah'a ortak koşma anlamına gelir.

Sihrin hakikatini reddedenlerin Kur'ân'dan getirdikleri kanıtlardan bir diğeri ise sihrin bir hayalden ibaret olduğuna işaret eden: “(Mûsâ), “Siz atın” dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.”³¹ Mûsâ: “Yok, (önce) siz atın” dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor. Bunun üzerine Mûsâ, içinde bir korku hissetti. Şöyle dedik: “Korkma (ey Mûsâ!). Çünkü sensin en üstün olan.” “Sağ elindeki (değneğini) at ki, onların yaptıklarını yutsun. Şüphesiz yaptıkları bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nereye varsa kurtuluşa eremez.”³² âyetlerdir. Buna göre de sihrin etkisi, sadece gözleri boyama ile sınırlıdır. Hakikati olmayan hayali şeyler göstermekten ibarettir. Zira rivayete göre sihirbazlar iplerini boyamışlar ve içlerine iplerini hareket ediyor gibi gösteren maddeler koymuşlardır.³³

²⁹ Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1989, I/270.

³⁰ İhlâs, 112/1-4.

³¹ A'raf, 7/116.

³² Tâhâ, 20/66- 69.

³³ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâru'l Ma'rife, Beyrut, 2/81-82.

Bu konuda ileri sürülen diğer bir kanıt ise sihrin gerçekliğinin kabul edilmesi durumunda nübüvvetin dayanaklarından biri olarak kabul edilen mucizenin nasıl açıklanacağı ya da temellendirileceği meselesidir. Bu görüş sahiplerine göre, sihrin gerçekliğini kabul etmek mucizenin peygamberlerin nübüvvetine kanıt olma özelliğini ortadan kaldırır. Çünkü sihir yapanların suda yürümeleri, havada uçmaları ve toprağın derinliklerindeki bilmeleri gibi hususların gerçekliğinin kabulü, peygamberlerin mucizelerini sihirden ayırma olasılığı ortadan kaldırır. Bu durumda hak ile batılı birbirinden ayırmak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla da bir sihirbazı peygamberden ayırmak güçleşecektir.

Sihrin bir gerçekliğinin olmadığını savunanlar Bakara sûresi 102. âyette geçen *“Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı.”* ifadesini te’vil etmişlerdir. Karı ile kocanın birbirinden ayrılmasını, sihrin etkisiyle gerçekleşen bir durum olarak değil; eşlerden birinin sihrin ayrılıkta bir etken olmasına inanması ve bu yüzden de kâfir olmasıyla açıklamışlardır. Nitekim dinden çıkma durumunda eşinin nikâhı da ondan düşmüş olmakta ve ayrılık gerçekleşmektedir. Büyücü kendisinden kaynaklanan bir güç ile değil; insan psikolojisinden yararlanarak aldatma, hile ya da kışkırtma ile emeline ulaşmaktadır.

Öte yandan sihrin gerçekliğinin olduğu ve tesirinin de bulunduğu görüşünde olanlar ise iddialarını A’raf sûresi 116. âyete dayandırmışlardır. Öyle ki bu görüşte olanlara göre: *“Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.”*³⁴ âyetinde *“büyük bir sihir gösterdiler”* ibaresi, sihrin gerçekliğini beyan etmekte ve yine *“Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı.”* buyruğu da sihir aracılığıyla eşlerin arasının açabileceğine dikkat çekmektedir.

Bu konuda kanıt olarak dile getirilen diğer bir âyet ise Bakara sûresi 102. ve Felâk sûresinin 1-4. âyetleridir. Buna göre Yüce Allah: *“Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı.”* ifadesiyle sihrin zararının olduğunu bildirmekte ve *“De ki: “Yarattığı şeylerin kötülüğünden,*

³⁴ A’raf,7/116.

karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığıyorum." âyetlerinde de düğümlere üfleyen büyücünün şerrinden Allah'a sığınılması emredilerek, bu uğraşın, ne derece etkili olduğu bildirilmektedir. Nitekim bir Eş'arî kelamcısı olan Bakillanî bu görüşü savunanlardandır. Bakillanî'ye göre Bakara sûresi 102. âyet sihrin aslının olduğunu göstermekte ve büyünün, büyülenen kişiye zarar verebileceğine işaret etmektedir.³⁵

Sihrin gerçekliğini iddia edenlerin görüşlerini temellendirdikleri diğer bir kanıt ise Buhârî de *Kitâbu't-Tıb* da geçen ve Hz. Peygambere sihir yapıldığını bildiren rivayettir.³⁶ Bu rivayete göre Hz. Peygamber kendisine yapılan bir sihir nedeniyle birkaç gün rahatsızlanmıştır. Cebrail meleğinin kendisine gelerek durumu haber vermesi üzerine Hz. Peygamber (s) sihrin yapıldığı düğümleri kuyudan çıkarmış ve düğümleri çözünce rahatlamıştır.

Dolayısıyla sihrin hakikati ve etkisi konusunda bu iki farklı görüşü yakından incelediğimizde sihrin sosyolojik bir olgu olarak varlığı konusunda taraflar aynı noktada birleşmektedir. Ancak sihrin gerçekliği ve tesiri konusunda aynı görüşte değillerdir. Sihir, bir olgu olarak vardır. Ancak din, ne sihri ne de sihirle uğraşmayı ve öğrenmeyi onaylamaktadır. Sihrin tesiri, daha çok sihirle uğraşan kimsenin marifeti ve kişisel yetenekleri ilişkili bir durum gibi görülmektedir. Yine sihir, sihrin kendisine yönelen nesnenin ve kişinin durumuyla da yakından ilişkilidir. Örneğin sihirbazların ele çabukluğu ile bir nesneyi olduğundan farklı bir şekilde göstermeleri mümkün olabildiği gibi, civa gibi güneşte ısınınca hareket etme özelliği olan maddeleri kullanarak da insanları etkileyebilmektedirler. Yine sihre maruz kalan kişinin ruh hali, sihrin gerçekliğine olan inancı ve iradesi bu konuda çoğu zaman belirleyici olabilmektedir.

Öte yanda sihir yapan büyücülerin de güçleri sınırlıdır. Çünkü yıldız, cin ve felekler Allah'ın izni olmadan büyücünün gayreti ve isteği ile bir başkasının üzerinde tesir icra edemezler. Sihir, kehanet ve fal gibi uğraşlarda cinlerin vasıta edildiği ve bu varlıklar aracılığıyla gaybın kapılarının aralanabileceği

³⁵ Bakillanî, *Olağanüstü Olaylar Ve Aralarındaki Farklar* (Mucize, Keramet, Sihir), Çev., Adil Bebek, Rağbet Yay., İstanbul, 1998, s.100-101.

³⁶ Buhârî, *Kitâbu't-Tıb*, 47, 49, 50.

şeklindeki bir anlayışın mantıken imkânından söz edilebilse de, fiilen bunun gerçekleşebileceğini ortaya koyacak ne somut bir tecrübe ne de güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Kaldı ki büyücünün gücü ve etkisi de çoğu zaman büyü yaptığı ve etkilemek istediği kişi ile sınırlı kalmaktadır. Yine Kur'ân'da sihir kelimesi de daha çok peygamber adlarının geçtiği ve özellikle de Hz. Mûsa ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı inkârcıların tutumlarının beyan edildiği âyetlerde karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân geçmişte Semud kavminin Sâlih Peygamberi, Firavun ve taraftarlarının Hz. Mûsa'yı, İsrailoğulları'nın da Hz. İsa'yı büyücülükle itham ettiği gözler önüne sermekte ve geçmiş kavimlerde olduğu gibi benzer yöntemlerle inkârcıların Hz. Muhammed'in nübüvvetine karşı çıktıklarını ve onu sihirbazlıkla itham ettiklerini bildirmektedir:

*"İşte böyle! Onlardan öncelilere hiçbir peygamber gelmemiştii ki, "O bir büyü-cüdür" yahut "bir delidir" demiş olmasınlar."*³⁷

*"(Ey Muhammed!) Eğer sana kâğıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, yine o inkâr edenler, "Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir" diyeceklerdi."*³⁸

*"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar, yine "Gözlerimiz döndürüldü, biz herhâlde büyülenmiş bir toplumuz" derlerdi."*³⁹

Dolayısıyla buradan da geçmiş topluluklardan Hz. Mûsa'nın gönderildiği kavimde ve Babil'de sihrin oldukça yaygın bir uğraş olduğunu ve bu uğraşın Cahiliye Araplarında da devam ettiğini de anlıyoruz. Nitekim Cahiliye Araplarında sihir, kehânet ve astroloji gibi okülistik inançlar oldukça kabul gören ve toplumsal hayatı derinden etkileyen inançlardır.

Kur'ân sihirle mucizenin farklılığını da ortaya koymuştur. Peygamberlerin sihir yoluyla insanları ikna etmediğini; Peygamberlerin ilahî vahye mazhar olan ve vahyi insanlara ulaştırmakla görevli elçiler olduğunu bildirilmiştir.⁴⁰ Bu açıdan da Hz. Peygambere yapılan sihrin onu etkilediğini düşünmek de Peygamberlerin tebliğ sıfatını zedeleyebileceği gibi onların peygamberlik görevlerini yerine getirmelerini de engelleyici bir durumdur. İnkârcıların Hz. Peygam-

³⁷ Zâriyât, 51/52.

³⁸ En'âm, 6/7.

³⁹ Hicr, 15/14-15.

⁴⁰ Kamer, 54/2.

ber'in nübüvvetine ve mucizelerine karşı ileri sürdükleri şair, büyülenmiş ya da mecnun gibi iddialarına da haklılık payı kazandırmaktadır.

Büyücüler, olağanüstü güçlere sahip oldukları ve gayba muttali oldukları iddiasındadır. İnsanları kandırma ve gerçeği farklı bir şekilde gösterme; gizli ve doğaüstü güçlerden yararlanarak insanlara zarar verme ve onları etkileme en karakteristik özelliklerdir. Nitekim Hz. Peygamber(s)'de insanın beden ve ruh sağlığını kaseden sihri " *Her kim düğüm bağlar da sonra üflerse sihir yapmıştır. Sihir yapan da şirke gitmiştir. Her kim bir şeye menfaati olur veya zararı uzaklaştırır diye gönül bağlarsa ona havale edilir*"⁴¹ buyurarak yasaklamıştır.

Sihir öğrenme ile sihirle iştiğal, her ne kadar farklı şeyler gibi gözükse de esasında Kur'ân'da her ikisi de doğru bir uğraş olarak görülmemiştir. Nitekim Yüce Allah bu hususu " *Onlar böyle yaparak kendilerine zarar veren, fayda getirilmeyen şeyleri öğreniyorlardı.*"⁴² ifadeleri ile açık bir şekilde dile getirilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'a göre öğrenilen bir şey zarar veren cinsten bir şeye, bu durumda ondan kaçınmak ve onu öğrenmemek daha iyidir. Ayrıca sihri uygulama ile sihir öğrenmeyi birbirinden ayırtırmak da güçtür. Sihir öğrenen bir kimsenin sihirle uğraşması ve kendini bu uğraştan uzak tutması da oldukça zordur. İnsan her yönüyle mükemmel olan ve duygularıyla aklı arasındaki kesin çizgileri her zaman koruyabilen bir varlık da değildir. İnsanın kızgınlık anında bütünüyle duygularının tahakkümü altında girebilmektedir. Bu nedenle de sihir öğrenen bir kimsenin bu bilgisini kötüye kullanma olasılığı her zaman vardır. Bu yüzden de İslâm kötülüğün membanı kurutmak ve kötülüğe açılan kapıları kapatmak için sihir ve sihirle uğraşı yasaklamıştır.

İslâm bir sorunun çözümü için bir büyücüye gitmeyi ve yardım istemeyi, sakınılması gereken yedi büyük günah arasında sayarak hoş görmemektedir.⁴³ Bir büyücüye gitmek ve ondan yardım istemek büyü eyleminin kendisi gibi görülmüştür. Bu tür bir eylemde bulunmanın büyüye inanma anlamına geldiğine işaret etmiştir. Çünkü bir sorunu çözümü için bir büyücüye gitmek büyüye inanmak, büyücünün fayda ya da zarar verebileceğine inanma anlamına

⁴¹ Müslim, İman, 145; Buhârî, Vesâyâ, 23, Tıb 48.

⁴² Bakara, 2/102.

⁴³ Buhârî, Vesâyâ 23, Tıb 48, Muhâribîn 31; Müslim, İman 38, 4; Ebû Dâvud, Vesâyâ 10; Nesâî, Vesâyâ, 11

gelmektedir. Kaldı ki bu durum, mutlak güç ve kudretin Allah'a ait olduğu ve görünen ya da görünmeyen hiçbir varlığın Allah'ın iradesine karşı koyabilecek bir güçte olmadığı şeklindeki İslâm'ın tevhid inancına da aykırı düşmektedir. İslâm, büyü ile uğraşı men ettiği gibi büyücülerden arınmış bir toplumu esas almaktadır.

Dolayısıyla da sihir ile uğraş Gazâlî'nin de İhyâ' da belirttiği gibi hiçbir yararı olmayan dinde de yeri olmayan ilimlerdenendir.⁴⁴ Kur'ân'da sihir kelimesinin geçtiği âyetlerin büyük bir kısmı da Peygamberlerle ilgilidir. Kur'ân'da geçmişte Salih, Şuayb, Musa ve İsa Peygamberlere inkârcıların onların peygamberliklerine karşı çıktıkları bildirilmekte ve gösterdikleri mucizelerin de gönderildikleri toplumlarda sihir olduğu gerekçesiyle reddedildiğine işaret edilmektedir.

2-Kehânet ve Fâl

İslâm öncesi Araplar arasında yaygın olan batıl inançlardan biri de kehânet ve faldır. Gaybtan haber vermek, falcılık etmek ve bakıcılık gibi anlamlara gelen kehânet, İslâm öncesi Araplar arasında oldukça yaygın ve itibar gören bir uğraş alanıdır. Arap toplumlarında sosyal hayatla ilgili konularda ve kararlarda kâhinler vazgeçilmez bir danışmandır. Arap toplumlarında ihtilafların çözümünde kâhinler yer aldığı gibi rüyaların tabiri, kayıpların bulunması, zina, hırsızlık ve cinayet gibi adli suçların tespitinde de kâhinlerden yararlanırdı. Siyasî konularda da kâhinler her zaman öndeydi. Bir kabile başka bir kabileye savaş açmadan önce kâhinlere danışırdu.

Cahiliye Araplarında kâhinlere duyulan saygı ve güvenin arkasında ise onların fizik ötesi âlemlerle irtibatlı olduklarına; cinlerle temas içinde olup gaybı bildiklerine duyulan inanç vardı. Cahiliye Araplarına göre şiir ve kehanet cinler âlemi ile ilişkili bir sanattı. Şairlerin şiirinde, kâhinlerin geleceği öngörmelerinin arkasında görülmeyen bir güç olarak cinler vardı. Cinler seçtikleri kişilerle irtibatta olur ve onlara sihirli sözler verirlerdi. Şairler cinlerle irtibatları sayesinde etkileyici ve büyüleyici şiirler söylerlerdi. Bu yönüyle kâhinler cinlerin görünen dünyadaki sözcüleri idi.⁴⁵ Müşrik Araplar başlangıçta Hz. Peygambere-

⁴⁴ Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Din*, çevr: Mehmed A. Müftüoğlu, İstanbul ts. I /79.

⁴⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, çevr: Zâkir Kadirî Ugan, M.B.Y., Yay., İstanbul 1970, I/48-49.

⁴⁵ Toshihiko İzutsu, *Kurân'da Allah ve İnsan*, Çevr: Süleyman Ateş, Ankara ts., s. 158.

rin nübüvvetini de bu çerçevede değerlendirmişlerdir. Hz. Peygamber'i Allah'ın bir elçisi olarak değil, cinlerle irtibatlı bir şair ya da bir kâhin olarak görmüşlerdir. Nitekim Kur'ân Müşrik Arapların bu suçlamalarını Tûr sûresi 52/29 âyette: "(Ey Muhammed!) O hâlde, sen öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli." ifadeleriyle reddetmektedir. Hâkka sûresi 69/41-42. âyette de Yüce Allah: "O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! "Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!" buyurmaktadır. Dolayısıyla da Yüce Allah Hz. Muhammed'in gelecekte haber veren bir kâhin değil bir peygamber olduğunu ve Kur'ân'ın da bir şairin ya da bir kâhinin sözü olmadığını beyan etmektedir.

Hz. Peygamber de kâhinlerin gaybın bilgisine vakıf olmadıklarını bildirmiştir. Onların sözlerinin çoğunun cinlerin kulak hırsızlığına dayalı olarak ortaya koydukları ve içerisine gerçek dışı birçok bilgiyi karıştırdıkları yalan ve yanlış haberlerden oluştuğunu: "Bu, size söyledikleri doğru çıkan sözler, cinlerden birinin gizlice kapıldığı bir bilgidir. Bu bilgi söz konusu cin, dostunun kulağına iletir. Onlar da buna yüz tane yalan katarlar."⁴⁶ sözleriyle dile getirmiştir:

Kur'ân'da cinlerin, meleklerin konuşmalarına kulak verdikleri ve onlardan gizlice bir şeyler öğrenmeye çalıştıkları Sâffât sûresinin 37/8-10. âyetlerinde şu sözlerle bildirilmektedir: "Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk. "Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları için her taraftan taşa tutulurlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır. Ancak onlardan söz kapan olur. Onu da delip geçen bir alev izler (ve yok eder)."

Hz. Peygamber (s) kehâneti yasaklamıştır. Kâhinlere gitmeyi ve onlara danışmayı: "Kim bir kâhine gider ve onun söylediklerini doğrularsa, ...Muhammed (a.s.)'e indirilenlerden uzak olmuş olur."⁴⁷ sözleriyle vahyi inkar olarak görmüş ve büyük günahlardan biri olarak addetmiştir. Dolayısıyla da İslâm'da kehânet sihir ve büyü de olduğu gibi hoş görülmemiş ve büyük günahlardan biri sayılmıştır. Çünkü kehânet, gaybtan haber verme ve mutlak gayb ile ilişkili bir uğraştır. İslâm itikadına göre, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, gaybın anahtarı

⁴⁶ Buhârî, Kitabu't Tıbb,46; Müslim, Kitabu's Selam, 35.

⁴⁷ Tirmizi, Kitabu't Tahare, 102.

Allah'ın elindedir. Peygamberler dahi kendilerine vahiy ile bildirildiği kadarıyla gayba ait bilgilerden haberdar olabilmektedirler.

Öte yandan falcılık da kehânet gibi gayb ile yakından ilişkili bir konudur. Bazı kişilerin gelecekte ne olacağını büyü ya da mistik bir yöntemle haber verebileceği inancına dayalıdır. Kişi bu inançla geleceğin bilgisine sahip olduğunu iddia edenlere başvurmakta ve onlardan meraklarını giderecek iş, aile, sağlık gibi bireysel ve toplumsal içeriği olan konularda bilgi sızdırmaya çalışmaktadır. Bir falcı ise ya güçlü sezgileri hareket edip genel ve her kesin başına gelebilecek söylemler sarf ederek kendisinden geleceği merak eden kişiyi yönlendirmeye çalıştığı gibi nesnel âlemde vuku bulan olaylara gizlice kulak kabartan şeytanları da bir araç olarak kullanabilmektedir. Ancak bu şeytanların verdiği bilgilerde gerçeği yansıtmayan yalan ve yanlış bilgilerden oluşmaktadır. Nitekim Şuara sûresi 26/221-223. âyette: Yüce Allah: "*Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, her günahkâr yalancıya inerler. Bunlar da şeytanlara kulak verirler. Onların çoğu ise yalancıdır.*" buyurmaktadır. Bununla birlikte esasında gaybın bilgisine sahip insanların olduğu inancı Allah'ın sahip olduğu bir sıfatı bir insanın sahip olduğunu kabul etmek ve de iddia etmek anlamına da gelebilmektedir. Bu durum ise insanı şirke kadar götüren büyük günahlardan biri sayılmıştır. Dolayısıyla da İslâm itikadına göre mutlak gaybın bilgisinin Allah'a ait olduğu göz önünde bulundurulduğunda kâhin ve falcıların gaybtan haber verme iddialarının bir anlamı ve geçerliği kalmamaktadır.

3-Astroloji

Gayb ile ilişkili diğer okülistik inançlardan bir değeri ise astrolojidir. Astroloji yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimlerinin konum ve hareketlerinin bir mana ifade ettiğini ve bu sayede gaybın deşifre edilebileceği inancına dayanmaktadır. Bu inanış biçimi de Cahiliye Araplarının itibar ettiği yaygın inançlar arasındaydı. Nitekim İslâm öncesi Cahiliye Arapları arasında neseb ve rüya ilminin yanı sıra gelişme kaydeden diğer bir uğraş alanı, feleklerin konumundan yeryüzündeki olaylara ilişkin hüküm çıkaran kâhin ve sihirbazların ilgilendiği yıldız-burç ilmiydi.⁴⁸

⁴⁸ Ebü'l-Feth Muhammed b. 'Abdülkerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, tah. Muhammed Keylânî, Dârü'l-Me'arife, I-II, Beyrut 1975, II/240-241

Cahiliye Araplarının astroloji anlayışının kaynağı İslâm öncesi kadim din, kültür ve uygarlıklardı. Özellikle Sabîilik ve Hint astrolojisi onların astroloji anlayışlarının temelini oluşturmuştur. Nitekim Sâbiilere göre, yeryüzünde meydana gelen olay ve olgular gök cisimlerine bağlı olarak oluşmaktaydı. Gök cisimleri tıpkı insanlar gibi akla ve nefse sahip canlı varlıklardı. Tanrı'nın nesnel âlem üzerinde doğrudan bir etkisi yoktu. Tanrı'nın felekler aracılığıyla nesnel âlem üzerinde bir hâkimiyeti söz konusuydu. Dolayısıyla nesnel âlemde yaşayan bir varlık olarak insan, doğrudan Allah'ın müdahalesine açık değildi. Bu inanca göre, Allah-insan ilişkisini düzenleyen varlıklar gök cisimleriydi. Hint Astrolojisinde ise yıldızların bir takım özelliklerinden hareket edilerek bir takım hükümlere ulaşıldı. Örneğin diğer yıldızlardan daha heybetli görünüşünden dolayı Zuhâl yıldızı, en üstün talih kaynağı olarak görülürdü.⁴⁹ Ayın hareketleri gözlenmiş ve ayın bir aylık seyri 28 menzile ayrılmıştır. Bu menzillerin her birinin dünyada yaşayan varlıklar üzerinde farklı tesirlerinin olduğu iddia edilmiştir. Sâbiilerin ve Hint astrolojisinin bu tasavvurları İslâm öncesi Arapların astrolojiye dair inançlarının en karakteristik özelliğini oluşturmuştur.

Ancak İslâmiyet, Cahiliye Araplarının gök cisimlerine bakış açısında köklü değişiklikler yapmıştır. Gök cisimlerinin Allah ile insan arasında aracı vasıtalar olduğu; insan karakterini şekillendirdiği ve davranışlarını yönlendirdiği şeklindeki inanç reddedilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s) yağmurun yağışını yıldızlara bağlayan kimseleri: *"Allah'ın lütfu ve rahmeti sayesinde üzerimize yağmur yağdı diyenler bana mü'min oldular, yıldızlara nisbet edilen (yaratıcılık) gücünü de inkâr ettiler. Ama "Bize, sırf şu yıldızın hareketi sebebiyle yağmur yağdı" diye(rek neticeyi bütününüyle yıldızlara nispet eden"ler de beni inkâr ettiler, yıldızın mü'minleri oldular."*⁵⁰ ifadeleriyle uyarmıştır. Yine Hz. Peygamber (s) gökyüzünde kayan bir yıldızın büyük bir kimsenin doğumu ya da ölümünün habercisi olduğu şeklindeki bir inancı da *"Yıldızlar kesinlikle ne bir kimsenin ölümü ne de doğumu için atılmaz."*⁵¹ ifadeleriyle batıl bir inanç olarak addetmiştir.

Kur'ân ve hadislerde yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimlerinden söz edilmekle birlikte bu varlıkların astrolojik anlamda bir işleve sahip olduklarına dair

⁴⁹ eş-Şehristânî, *a.g.e.*, II/ 253- 254

⁵⁰ Buhârî, Ezan, 156, Tevhid, 35; Müslim, İman, 25.

⁵¹ Tirmizi, Sünen, Tefsi'ul-Kur'ân, 3.

bir bilgi de bulunmamaktadır. Kur'ân'ı Kerim'de gök cisimlerinden daha çok Allah'ın yüceliği ve kudretinin bir göstergesi olarak söz edilmektedir: Yüce Allah: *"Andolsun, biz gökte burçlar yaptık ve onu, bakanlar için süsledik."*⁵² buyurmaktadır. Yine Kur'ân'da: *"Gece, gündüz, güneş ve ay Allah'ın varlığının delillerindedir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin."*⁵³ buyurularak Allah'ın, kudretinin ve yüceliğinin nişanesi olarak Gökyüzü'nün yıldızlarla donatıldığından söz edilmekte; Gökyüzü'nün estetiğine ve güzelliğine dikkat çekilmektedir. En'âm sûresi 6/97. âyette de Yüce Allah: *"O, sayelerinde, kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulsunuz diye sizin için yıldızları yaratandır. Bilen bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık."* buyurmaktadır.

Burada Kur'ân'da yıldızlardan söz eden diğer bir âyet ise En'âm sûresi 25/61. âyettir: Burada *"Göğe burçlar yerleştiren, orada bir ışık kaynağı (güneş) ve aydınlatıcı bir ay yaratanın şanı çok yücedir."* buyrulurak gök cisimlerinin sanıldığı gibi irade ve güç sahibi varlıklar olmadığı, aksine insanın faydasına enerji ve ışık kaynağı olduğu açık bir şekilde dile getirilmiştir. Et-Taberî'nin de ifade ettiği gibi *"Burçlar"*dan maksat da göklerdeki gezegenler ve bu gezegenlerin izledikleri yörüngeleridir.⁵⁴ Dolayısıyla da Kur'ân, burçlara astrolojinin yüklediği anlamı yüklememektedir. Karada ve denizde gecenin karanlığında insanın yönünü bulmasında bir rehber olarak yıldızların pozitif faydalarından söz edilmektedir.

Kökene İslâm öncesi kadim din ve uygarlıklara dayanan bir uğraş alanı olan astroloji Emevîlerin hükümranlığı döneminde, Cahiliye Araplarının geleneklerinden olan asabiyetin tekrar nüks etmesine benzer bir şekilde, tekrar Müslümanlar arasında nüks etmiş gibidir. Astrolojiye ilgi, özellikle fetih hareketlerinin kuzey bölgelere doğru genişlediği bir dönemde, Araplar arasında tekrar canlanmaya başlamıştır. Nitekim İslâm coğrafyasının fetih hareketleri ile kuzeye doğru genişlemesi, kadim din ve kültürlerin merkezi konumunda olan bölgeleri de içine almıştır. Özellikle Emevîler döneminde *Darul-Hikme*'nin ku-

⁵² Hicr, 15/16.

⁵³ Fussilet, 41/47.

⁵⁴ et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Taberî Tefsiri, çev: K. Aytekin, H. Karakaya, İstanbul 1996, 5/142.

rulmasıyla birlikte, yararına inanılan tıp, felsefe ve astronomiye dair eserlerin yanında astronomi ile iç içe olan astrolojiye dâir eserler de Arapçaya kazandırılmıştır. Böylelikle de kadim uygarlıkların bazı inançları, daha yakından bilinir duruma da gelmiştir.

İslâm bilim tarihinde de astroloji ilgi gören bir uğraş alanı olarak pozitif yararına inanılan “*ilm el-Nucum*” adı altında astronomi ilmi ile bir müddet iç içe de olmuştur. Ancak daha sonraları Fârâbî ve Gazâlî’nin eserlerinde görüldüğü gibi bu iki ilim alanı birbirinden ayrıştırılmıştır. Günümüzde astronominin ilgi alanına giren konuları ele alan pozitif ilim alanına “*ilm-el-ahkâm en-nücûm*” adı verilmiş ve yıldızlarda hüküm çıkaran ve insanın geleceğine dair bilgiler elde etmeye çalışan uğraş alanına da “*ilm en-nücûm et-ta’limî*” denmiştir.⁵⁵ *İlm el- ahkâm en-Nucum*, klasik dönem kelâm ve fakihlerin takdirine şayan olmuştur. Bu ilmin pozitif yararı göz önünde bulundurularak gelişimi desteklenmiştir. Nitekim Cürcânî “*Şerh el Mavâkıf*” adlı eserinde işaret ettiği gibi “*bu bilim sayesinde feleklerdeki ile Yeryüzü’ndeki ve her ikisindeki yaratılışın incelikleri ve hikmetinin ilginçlikleri keşfedilir; gözleyenler yaratıcının üstünlüğü ve yüceliği önünde şöyle der: “Ey sahibimiz, Sen bunu boş yere yaratmadın.”*⁵⁶ Yine kiblenin tayini ve namaz vakitlerinin bu ilim sayesinde bilinir olması; bu ilmin pozitif yararlarından dolayı İslâm âlimleri tarafından mübah bir uğraş alanı olarak değerlendirilmiştir. İkinci ilim alanı, yani “*ilm en-nücûm et-ta’limî*” de bazı felsefi çevrelerin ilgisini çekmiştir. Örneğin İslâm dünyasında bâtnî bir düşünce ekseninde gelişen felsefi bir düşünce akımı olan *İhvân es- Safâ*, kelâmcı ve fakihlerin aksine, yıldızlardan hüküm çıkarmaya dayalı bir uğraş alanı olan astrolojiyi meşru bir ilim alanı olarak görmüş ve düşünce sisteminin temeline oturtmuştur.⁵⁷ Ancak bu ilim alanı klasik dönem kelâmcılar ve fakihleri tarafından kabul görmemiştir. Allah’ın mutlak irade ve kudretini sınırlandıran bir uğraş alanı olarak görülmüş ve Allah’ın dışında başka varlıkların bilme imkânı olmayan gabya dayalı bir uğraş alanı olduğu gerekçesiyle de eleştirilmiş ve İslâm akidesine aykırı ve yararsız bir uğraş alanı olarak görülmüştür. Nitekim Gazâlî, *İhyâu*

⁵⁵Tevfik Fehd, “İlm-iAhkâm-Nücûm”, *DİA*, XXII/125.

⁵⁶ Âl-i İmrân, 3/191

⁵⁷ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, İnsan Yay., İstanbul, 1985, ss.87-98;Enver Uysal, “İhvân-ı Safâ”, *DİA*, 22/1-6.

'Ulûmi'd-Din 'inde şu ifadeleri kullanmaktadır: "Yıldızlara bakarak çıkarılan hükümler zan ve tahminlerden başka bir şey değildir." ⁵⁸ İbn Haldun'da Mukaddime'sinde sihir, tılsım, simya ilimlerinin yanı sıra astrolojinin de dinen zararlı ilimlerden sayıldığını bildirmektedir.⁵⁹

Dolayısıyla kelâmcıların astronomi ile astrolojiyi birbirinden ayırttıkları ve astronomi ilmini pozitif yararından dolayı yararlı ilimlerden saydıkları ancak astrolojiyi itikadî açıdan sakıncalı ve boş bir uğraş alanı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Nitekim insan hayatı üzerinde Allah'ın dışında gök cisimlerinin bir tesiri olduğu kabul etmek de İslâmiyet'in tevhid ilkesine aykırı bir durum arz etmektedir. Bu inanç Kur'ân'da gaybın Allah'ın elinde olduğu ve gayba ait haberlerin ancak vahiyle bilinir duruma gelebileceği şeklindeki İslâm'ın gayb tasavvuru ile de pek örtüşmemektedir. İslâm itikadına göre Allah'ın evreni düzenlemede ve varlıkları yaratma konusunda hiçbir aracı ve yardımcıya muhtaç değildir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki yıldızların nesnel âlem üzerinde belirleyici olduklarını akıl ve irade sahibi bir varlık olan insan üzerinde etkili olduklarını ne akıl ne de bilim onaylamaktadır.

SONUÇ

İslâmiyet 23 yıl gibi bir zaman zarfında devam eden vahyin ürünü olarak ortaya çıkmış ve Hz. Peygamber (s)'in vefatıyla da nihai şeklini almıştır. Nitekim Yüce Allah Mâide sûresi 3. âyette: "Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim." buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s) de "Sizi gecesi gündüzü gibi olan apaydınlık bir yol üzere bıraktım. Bundan sonra o yoldan ancak helak olanlar sapar."⁶⁰ sözleriyle bu konuya dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber'in nübüvveti süresince de İslâmiyet, katıksız bir tevhid inancını ön görmüş ve tevhid inancına aykırı düşen batıl inanç ve hurafeleri de ortadan kaldırarak inanç alanında reform niteliğinde köklü değişiklikler yapmıştır. İslâm'ın gerek Cahiliyye Araplarında gerekse de Yahudilik ve Hıristiyanlığın yaygın olduğu bölgelerde, şirk mesabesinde görerek bütünüyle batıl saydığı inançlar arasında falcılık, sihir, büyü ve kehânet gibi okülistik inançlar bulunmaktadır. İslâm öncesi kadim kültürlerle dayanan bu inançlar, insanın

⁵⁸ Bkz. Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Din*, I/79

⁵⁹ İbn Haldun, *a.g.e.*, III/ 1-17, 78-79, 123-124.

⁶⁰ İbn Mace, *Kitâbu ittibâi'-Sünne*, 43.

insan olma onurunu ve değerini alçaltıcı, toplumun huzurunu bozucu inançlar olmalarının yanı sıra Allah'ın birliğine ve kudretine de gölge düşüren inançlar niteliğindedir.

Kur'ân'dan hareket edildiğinde büyücü, kâhin, astrolog gibi kimselerin görünmez güçlerinin bulunduğunu iddia etmek ya da ruhani varlıkların yardımıyla bir şeyler yapabileceklerini ve gelecekte haber aktarabileceklerini söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Kur'ân'da vurgulandığı üzere mutlak gaybın kapıları vahiy dışında açık değildir. Kur'ân'da şeytanların, meleklerin konuşmalarını dinlemeye çalıştığı ancak buna imkân tanınmadığı bildirilmektedir. Yine cinlerle irtibatlı olduklarına inanılan kâhin ve büyücülerin ise esasında gaybtan haber veremedikleri, onların bilgilerin yanlış ve içine birçok yalanın karıştırıldığı duyumlar olduğu haber verilmektedir. Dolayısıyla da Allah'ın izni olmadan geleceği hiçbir varlığın bilmesi dahi söz konusu değildir. Yine insan, kendi iradesini özgürce gerçekleştirebilecek bir eylem alanından da mahrum edilmemiştir. İnsan dış güçlerin güdümünde hareket eden bir varlık değil, akli ile hareket edebilen iradesi ile eylemlerine yön verebilen sorumluk sahibi bir varlıktır. Bu nedenle de ahiret gününde ödül ya da ceza va'd edilmiştir. Bu açıdan da okülistik inançların dinin inanç ilkeleri ile de çatışması söz konusudur.

Sonuç itibariyle İslâm'da insan iradesine kasteden, insan özgürlüğü ve sorumluluğunu ortadan kaldıran ve İslâm'ın ulûhiyet tasavvuruna aykırı düşün, her türlü inanış ve uğraşlar reddedilmiş ve yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s) de hayatı boyunca Cahiliye Araplarında görülen ve kökenleri kadim din ve kültürlerle dayanan batıl inançlar ile mücadele etmiştir. İslâm öncesi Arapların önemli inançları arasında yer alan büyü yasaklamış ve gelecekte haber verme uğraşı halini alan kehânet hoş görülmemiş ve falcılığa ve astrolojiye dayalı olarak hüküm verme de kesin bir dille nehy edilmiştir. Ancak kadim din ve kültürlerin izlerini taşıyan bu tür inanışlar, teknoloji ve bilimin büyük gelişme kaydettiği bir dönemde Müslüman toplumlarda varlığını sürdürmektedir. Hatta dini bilgilerin eksik olduğu kimi çevrelerde dinin bir parçası gibi algılanabilmektedir. İslâm'ın batıl saydığı bu tür inançların hala ilgi görmesi ve insanların geleceğini aradıkları bir alan haline gelmesi de oldukça şaşırtıcıdır.

Prof. Dr. Süleyman TOPRAK: Efendim, konunun önemine ve arkadaşımızın heyecanlı tebliğini takdim edişine binaen dört dakika gecikmeli bitirdik. Helal olsun... Ben kendi hakkımı helal ettim. Hakikaten İslam'ın okülistik inançlara hiç yer vermemesine rağmen müslümanlar arasında faldır, sihirdir, büyüdür, geleceği bilmedir vesaire çok rağbet gören bir iş ve güncel bir konu. Onun için Müslümanlar ve okülistik inançlar mı olsaydı konu başlığı diye aklıma geldi. Neyse müzakereci arkadaşımız müzakeresini yapsın ben hakkımı yine saklı tutuyorum. Efendim Yrd. Doç. Dr. Faruk SANCAR Bey bu tebliğin müzakeresini yapacaklar. İnşallah on dakikayı geçmeyecekler buyurun...